

Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi

Journal of Qur'an and Sunnah Studies

مجلة دراسات القرآن و السنة

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kursad>

e-ISSN: 2791-8726

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2024 (Mart/March)

Çocuk Yetiştirmede İslami Yaklaşım

The Islamic Approach to Raising Children

Recep DEMİR

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi

Diyarbakır/Türkiye

Dicle University, Faculty of Theology, Master's Degree Student in Islamic Law.

Diyarbakır/TURKEY

demirrecep403@gmail.com

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 20/01/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 26/03/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 31/03/2024

Atıf / Citation:

Demir, Recep. "Çocuk Yetiştirmede İslami Yaklaşım", *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları* 4/1 (Mart/ March, 2024). 52-71.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Yayıncı / Published by: Yaşam Boyu Eğitimi Destekleme Derneği/Türkiye.

Öz

İslam dini, evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı farklı yollarla teşvik eder. Aile, toplumların temel taşıdır ve insanlar için birçok yarar sağlar. En önemli avantajlardan biri, insan neslinin idamesinin sağlanmasıdır. Aile, bir tür çocuklar için oluşturulan bir ortamdır ve çocukların eğitimi büyük önem taşır; bu önemli konu ihmal edilmemelidir. Hz. Peygamber'in hayatındaki örnekler, Müslümanlar için en güzel modeli sunar ve çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi konusunda oldukça önemli ipuçları içerir. Bu örneklerin değerlendirilmesi, Siyer ilmine ihtiyaç duyar. Cenabı Hakk'ın güzel bir emaneti ve hediyesi olan çocukların eğitimi, büyük bir öneme sahiptir. Anne-babaların, çocukların davranışlarını anlamaları ve bunların manalarını bilmeleri, çocuk terbiyesi açısından son derece kritiktir. Ebeveynlerin, çocuk psikolojisini ve gelişim evrelerini anlamaları durumunda hatalara düşmeleri kaçınılmazdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti incelendiğinde, Allah Resulü'nün uygulamalarının günümüz pedagoji ve psikoloji ilimleriyle uyumlu olduğu görülecektir. Allah Resulü'nün, hem Ehli beytinden olan çocuklara hem de ashabının çocuklarına yaklaşımı, bu konuda genel prensipleri bizlere sunacaktır. Bu çalışmada çocuk yetiştirmede, eğitiminde ve çocuğun iyi bir gelecek inşasında ailenin önemi İslami yaklaşımlar bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Aile, Çocuk, İslam, Eğitim, İslami Yaklaşımlar.

Abstract

The Islamic faith encourages marriage and having children through various means. Family is considered the cornerstone of societies, providing numerous benefits to individuals. One of the most significant advantages is ensuring the continuity of the human race. The family serves as an environment created for children, and their upbringing is of great importance; it should not be neglected. Examples from the life of Prophet Muhammad offer Muslims the most beautiful model, providing crucial insights into raising children. Evaluating these examples requires a knowledge of the science of Siyer. The education of children, a precious gift from Allah, holds great importance. Understanding children's behaviors and knowing the meanings behind them are critical for proper child upbringing. If parents fail to comprehend child psychology and developmental stages, they are likely to make mistakes. Examining the Sunnah of Prophet Muhammad reveals that his practices are compatible with contemporary pedagogy and psychology. The Prophet's approach to both his family's children and the children of his companions will provide general principles for us. This study will explore the importance of the family in raising and educating children and building a bright future for them within the context of Islamic approaches.

Keywords: Family, Child, Islam, Education, Islamic Approaches.

Giriş

Toplumun en küçük birimi olarak genel olarak kabul edilen aile, insan gelişimi ve psiko-sosyal yaşantısı için temel bir kurum olarak öne çıkar. İlk insan toplumundan bu yana var olan aile, kadim ve temel bir kurum olarak tarih boyunca pek çok düşünür ve gözlemci tarafından incelenmiş ve dikkat çekmiştir. Ailenin psikolojik fonksiyonu, birçok fonksiyon içerisinde en etkili ve daimî olanıdır. Aile, sadece biyolojik varlığı değil, aynı zamanda insan olmanın tüm niteliklerini kazandırır. Bireysel varlık, aile içinde oluşturulur ve çok erken yaşlarda benlik yapısı, ana baba ve yakın akrabalarla kurulan ilişkilerin niteliğine göre şekillenir.¹

İnsan, toplumsal bir varlık olarak hayatını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmek için belirli bir eğitimden geçmek zorundadır. Bu eğitim süreci, insanın toplumsallaşmasını sağlamanın yanı sıra toplumsal hayata uyum sağlamasını temin edecek bilgileri, değerleri ve davranış biçimlerini kazandırır. Bu sürecin ilk adımı da ailedir. Çocuğun her türlü eğitim öğretim formasyonu belirli bir yaşa kadar aile tarafından sağlanır. Özellikle Sosyo-kültürel normlar, ahlaki değerler ve dini eğitim, ailede temelleri atılır.²

Ailenin toplumdaki fonksiyonlarından biri de dini fonksiyondur. Bu bağlamda aile, tüm gelenekleri, inançları ve ibadet şekillerini nesillere en iyi şekilde aktaran sosyal bir kurumdur. Ailenin bu geleneksel işlevi, sosyal kontrolün temelini oluşturmanın yanı sıra bireye inanç fonksiyonlarını ilk kez öğretme görevini üstlenir.³

Dini kurumlar, birçok birey için ahlaki konulardaki yasaklar ve normatif beklentilerin temel kaynağıdır. Bu durum, evlilik hayatı için de geçerlidir. Örneğin, dini öğretiler, çocuk büyütme, cinsel tutum ve davranışlar, arkadaşlık ilişkileri ve evlilikle ilgili birçok konuda temel beklentileri şekillendirir. Dindar aile bireyleri arasında, dini veya manevi görevlere yönelik bir yetiştirme tarzı benimsenir. Bu, dini veya manevi konularla ilgili

¹ Fatma Balcı Arvas, "Aile, Değerler ve Din: Teorik Bir Yaklaşım", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020), 199-233.

² Veysel Uysal, *Geleneksellik-Çağdaşlık Bağlamında Türkiye'de Dindarlık ve Kadın* (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 26.

³ M. İsmail Kutupyıldızı, *Türkiye Geleneğinde Aile Tahlihi Ve Evlilik Sanatı* (İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları, 2013), 49-50.

anlam ve amaçları, önemli hususları ve dini değerleri öğretmek yoluyla gerçekleşir; aile bireyleri birbirlerini bu konuda cesaretlendirir.⁴

İslamiyet, çocuk eğitiminde oldukça önem arz eden bir toplumsal sorumluluk bilincini vurgular ve başta aile olmak üzere toplumun tümünü bu konuda sorumlu tutar. Bu eğitimi, Kur'an ve sünnet kaynaklarına dayandırarak, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) model alınmasını önerir. Yüce Allah'ın "Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."⁵ ifadesi, Hz. Muhammed (s.a.v)'in bu model davranışı sergilediğini belirtir. Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları, çocuk eğitiminde oldukça önemlidir.

Hz. Muhammed (S.A.V), İslam'ı herkese ulaştırma çabası içinde olurken aynı zamanda müminlerin ve onların çocuklarının eğitimiyle de ilgilenmiştir. Çocuklara yönelik eğitiminde sevgi ve hoşgörü ön plandadır. Çocuklara değer verir, selamlaşır, hal hatırlarını sorar, arzularını dikkate alır ve adaleti gözetir. Aynı zamanda, çocuklarla şakalaşarak din ve eğitimle ilgili bağlılıklarını canlı tutar. Hz. Peygamber'in çocuklara gösterdiği bu sevgi, saygı ve ilgi, onların Allah ve Resulü'ne olan sevgilerini güçlendirir ve eğitim sürecini olumlu bir şekilde etkiler.⁶

Çocuklar açısından konuya odaklandığımızda, aile-din ilişkisinin en temel biçimi olan değer aktarımına vurgu yapmak önemlidir. Aile, çocukların sosyo-kültürel kişiliğini etkileyen temel sosyal çevre grubudur. Sevgi, saygı, itaat, Fedakârlık, paylaşma, yardımlaşma gibi değerlerle birlikte dini temeller de aile içinde kazanılır.

Birçok eğitimcinin "Altı yaşa kadar çocuğun karakteri nasılsa, ondan sonraki yaşantısında fazla değişim olmayıp, aynı izlerin devam ettiğini" ifadeleri büyük önem taşımaktadır. Çocuklar, gelecekteki yaşamlarına yön verecek ahlaki değerleri genellikle anne babalarından aile içinde öğrenirler. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisinde çocuğun iyi veya kötü yetişmesinde ailenin rolü şu şekilde ifade edilmiştir: "Her çocuk fıtrat üzerine doğar, onu anne ve babası Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir." (Müslim,

⁴ David C. Dollahite - Lorien D. Marks, "A Conceptual Model of Family and Religious Processes in Highly Religious Families", *Review of Religious Research* 50/4 (2009), 384.

⁵ Ahzâb 33/21.

⁶ Bk. el-Hâkim, 1971, 62.

Kader 22). Cennet çiçeği çocuklarımız bize tertemiz bir şekilde emanet edilir. Onları fitratlarına uygun bir şekilde yetiştirmek, bizim asıl görevimizdir. Bu görevi ne kadar yerine getirdiğimizi düşünmeliyiz. Çocuğumuzun fiziksel ihtiyaçlarını düşündüğümüz kadar, duygusal ihtiyaçlarını da karşılıyor muyuz?⁷

Eğitim, kutsal bir uğraşın ilk adımı olarak çocuğun varlığını anlamak, ona insan olma hakkını göstermekle başlar. Muhatabına değer vermeyen ve kişiliğine saygı duymayan bir eğitimcinin başarılı olması neredeyse imkânsızdır. Hz. Peygamber'in çocuklarla iletişiminde, onları önemseyip değerli hissettirmenin önemi belirgin bir şekilde görülür. Fikirleri değer gören, duyguları dinlenen ve ihtiyaçları dikkate alınan bir çocuğun, anne babasıyla sağlıklı bir ilişki kurabileceği ve dolayısıyla terbiyesi için harcanan çaba karşılığında olumlu tepkiler vereceği açıktır. Bu bağlamda, Sevgili Peygamber'in çocuklara selam vermesi, hatırlarını sorması ve tercihlerini öğrenmek istemesi, onları muhatap kabul etmesi anlamına gelir.⁸

1. İslami Temel Değerlerin Kazandırılması

Çocuk yetiştirmenin ilk adımı, İslami temel değerlerin çocuğa aşılmasıdır. Adalet, sabır, sevgi, hoşgörü, cömertlik gibi değerler, çocuğun karakter gelişimine rehberlik eden temel taşlardır. Bu değerler, çocuğun toplumda etkili bir birey olmasını sağlar.

Din öğretimi veyahut İslami değerlerin öğretimi dendiğinde ilk olarak akla, ibadet ve yaratana kulluk düsturu gelse de aslında din hayatın ta kendisidir. Günlük yaşamda olsun, matematik, fizik, kimya, tıp gibi bilim dallarda olsun, hayatın bütünü kapsayan yegâne menzildir. Bu bağlamda, özellikle yaşamın ilk altı yılı büyük önem arz etmektedir. Rahmetli Doğan Cüceloğlu'nun da dediği gibi; 'İnsanın anavatanı çocukluğudur.'⁹ Çocukluk boş bir tarla; ekilen, sulanan, bakım verilen her ne varsa yetişkinlik döneminde de hasadı yapılacak şey de onlardır.

Kişilik gelişimi, sosyal duygusal gelişim, bilişsel gelişim, öz bakım gelişimi ve motor gelişimi bu dönemde tamamlanır. Temel bilgi ve becerilerin bu dönemde kazanılması

⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Çankırı Müftülüğü, Erişim: 7 Ocak 2024, <https://cankiri.diyaret.gov.tr>

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi'us-sahîh* (Dâru Tavki'n-Necât: Muhammed Züheyr b. Nasr, 2001), "Edeb" 81. Müslim "Selâm" 14,15.

⁹ Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002).

sebebiyle büyük önem taşır. İlk yetmiş iki ayda çocuk kendisine uyarıcı bir çevre sunan, sevgi gösteren ve sağlıklı gelişimini sağlayan anne-babaya ihtiyaç duyar.¹⁰ Bu sebeple denilebilir ki; anne ve baba çocuğunu eğitmeye çalışmadan önce kendini eğitmeli, çocuğunda var olmasını istediği hasletlerin kendinde de olduğundan emin olmalıdır. Çocuk anne babasının aynada yansımasıdır. Aynada görmek istediğimiz silüet her ne ise aynanın karşısında duran biz anne-babalar da öyle olmalıyız. Çocuk, yemek yeme, yatma, uyuma, yürüme, konuşma gibi fiziksel aktivitelerini anne-babalarından öğrendiği gibi; saygılı olma, merhamet sahibi olma, adaletli olma gibi davranışlarını da kendisine ilk örnek olan anne-babasından öğrenir.

Sevgi ile büyüyen çocuk sevebilmeyi, merhamet duyulan çocuk, merhamet duymayı, saygı duyulan çocuk saygılı olmayı öğrenir. Kısacası; anne- baba ne ekerse onu biçer. Tüm bunlarla beraber bir de şöyle bir durum vardır ki, asla göz ardı edilmemelidir.

Her çocuk kendi parmak izleri ile dünyaya gelir. Fıtrat dediğimiz bu önemli mevzu, insanın şekil almasını sağlayan cam bir kaptır adeta. Anne-babaya düşen görev; çocuğun kendisine özgü dünyasında bağımsız bir varlık olarak kabul etmek, onun kabına zarar vermeden şekillenmesine yardımcı olmak, desteklemek, ona örnek olabilmektir.

Onun o, cam kabını tanımak, bilmek gerekir önce. Yeteneklerini fark etmek, gelişimine en büyük desteği vermek, bunlarla beraber kazandırmak istenilen yetilerin de ışığını çocuklarına yansıtmak gerekir.

Araştırmalar çocuğun kişiliğinin anne karnındayken başladığını öngörüyor. Annenin hamileyken yediği, içtiği, bulunduğu ortam, maruz kaldığı duygu durumları çocuğun gelişimine de etki eder. Stresli bir gebelik geçiren annenin doğurduğu çocuğun kolik olma ihtimali, huzurlu bir gebelik geçiren annenin doğurduğu çocukta oran olarak çok daha fazladır.

Yine bu bağlamda bakacak olursak, annenin gebelik döneminde ibadetlerine dikkat etmesi, İslami ortamlarda bulunup, rıza-i ilahi muhabbetlerin içinde olması, doğacak

¹⁰ Haluk Yavuzer, *Çocuğunuzun İlk Altı Yılı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020), 9.

olan çocuğun, yetişkinliğinde de mümin bir kul olarak hayatını idame ettirmesi büyük ihtimaldir.

O nedenledir ki, attığı adıma dahi dikkat etmesi gerekir anne ve babanın. Çünkü onların attıkları adımların peşinden gelen bir yavruları vardır.

Güzel söz yılanı deliğinden çıkartır derler. Çocuk eğitiminde kulaklarımıza küpe etmemiz gereken bir atasözüdür bu. Çocuğumuza kazandırmak istediğimiz tüm davranışları, onlara, güzel söz ve güzel ahlak ile kazandırmaya gayret göstermeliyiz. Onları İslami değerlerden soğutacak, hafızalarına kötü bir anı olarak kazınacak her türlü davranıştan sakınmalı, bilahare dikkatli olmalıyız.

Onlara her şeyden önce güven duygusu aşılmalıdır. Bize, güvenebilmeliler. Güven duygusu, çocuğun yıllar içinde sahip olacağı pek çok hasletin çekirdeği hükmündedir. Eğer çekirdek sağlam olursa, üzerine bina edilecek diğer özellikler de sağlam ve sağlıklı gelişir. Çocuk, hayatının ilk yıllarında anne-babasına güvenebildiği oranda kişiliğini ortaya koyar. Aynı şekilde, bu güvenle birlikte özüne, hayata, kendi gerçeğine güvenmeyi öğrenir. Bu yüzden anne-babanın çocuğuna bırakacağı ilk önemli duygu, güven duygusudur.¹¹

‘Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?’¹² diyor Yaradan. Bilmek, bilmek için okumak gerekir. Bıkmadan, usanmadan, yorulmadan. Daima hakikate doğru, hakikate ulaşmak için. Bu çaba ve azim önce bizlerin kişiliğine, daha sonra yavrularımızın bize olan güven duygularına ve dahi, onların kişiliklerine etki eder. Nasıl ki atıl vaziyette duran demir bir süre sonra paslanır; insanlar da kendilerini geliştirmeyi durdukları ölçüde paslanır. Öyle ya, hayat dinlenme yeri değil der büyükler. Bizler dinlenmeye, malayani işler ile günlerimizi geçirmeye, birbirinin aynısı olan günlerde savrulup gitmeye, boş bir ömür geçirmeye gönderilmedik.

Her insanın bu dünyaya bir gönderilme nedeni vardır. Bir sebebi. Diğerlerinden daha iyi yapacağı bir şey olması gerekiyor. Çevresine ışık verecek bir ışığı. İnsan bunu

¹¹ Hatice Kübra Tongar, *Fıtrat Pedagojisi* (İstanbul: Hayy Kitap, 2015), 66.

¹² ez-Zümer 39/9.

aramalı. Ben neden geldim dünyaya diye sorgulamalı. Kendini keşfetmeli. Bulmuş olduğu nedene sınıksız sarılmalı ve yol almalı.

Önce kendini ve kendisindeki tüm güzel huyları var eden Yaratanı için, sonra kendisi için sonra soyunun devamını sağlayan yavruları için yaşamalı. Herkes kendi kitabının başkahramanıdır. Nasıl sürsün romanı, nasıl sonlansın istiyorsa öyle de yaşamalıdır.

Velhasıl kelim; çocuklarımıza kazandıracığımız temel değerlerimizi önce biz özümsemeli, hayatımıza yansıtmalı, daha sonra, çocuklarımızın fitrat özelliklerini göz ardı etmeden, onlara eğitici ve öğretici olmalıyız. Bu mesele mühim bir davadır. Ciddiyet, devamlılık, sabır ve özen gerektirir.

2. İslam'da Çocuk Terbiyesi

İslam dini, çocuk terbiyesinin önemi ve gerekliliği konusuna büyük bir vurgu yapmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, "Ey insanlar! Kendinizi ve aile fertlerinizi, cehennemden (ateşten) koruyun, çünkü o insanlar ve taşlarla dolu bir yerdir" ¹³şeklinde ifade edilen bu önem, İslam bilginleri tarafından iyi bir eğitimle sağlanabileceği düşünülmektedir. Diğer bir ayette ise, "Mal ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah katındadır"¹⁴ denilerek, anne-babaların çocuklarıyla imtihan edilecekleri vurgulanmaktadır. Bu imtihanın başında, çocukları nasıl eğittikleri konusu ön plana çıkar. Hz. Peygamber, "Çocuklarınıza ikram edin ve onları güzel bir terbiyeyle yetiştirin"¹⁵ diyerek, açıkça anne ve babalardan çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmelerini istemiştir. O'na göre, çocuk eğitimi, babanın çocuğa karşı sorumluluğu ve çocuğun babasına olan hakkıdır.

Çocuğun dini kimliği genellikle aile içinde şekillenir. Yani, insanların çoğunluğu, ailelerinin mensubu olduğu dinle büyür. Hz. Peygamber, "Her doğan, fitrat üzere doğar. Sonra annesi ve babası onu Hıristiyan, Yahudi, Mecusi veya Müslüman yapar"¹⁶ diyerek, doğuştan gelen fitratının çocuğun eğitim sürecinde şekillendiğini belirtmiştir.

¹³ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 5/409-410.

¹⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, 5/376-378.

¹⁵ Ebû Abdullâh Muhammed İbn. Mâce, *Sünen-i İbn Mâce* (Dâr-i İhyâ, 1952), 2/Sünen-Edeb, 3,3671.

¹⁶ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhîh* (Mısır: y.y., 1955), "Edeb" 2.

2.1. İslam ve Çocuk Eğitimi

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı aracılığıyla bilinçli ve kalıcı değişiklikler meydana getirme sürecidir.¹⁷ Bu nedenle, öğretmenin öğrenciyi bilgi ile tanıştırmak için öğrenciyi tüm özellikleriyle anlaması önemlidir. Böylece doğru kararlar alabilir. Bu doğrultuda, eğitim psikolojisi öğretmene öğrencilerinin gelişimsel özelliklerini anlama, uygun davranışlar sergileme, gelişmelerine destek sağlama ve uygun öğrenme ortamını oluşturma konusunda yardımcı olabilir. Neticede, eğitim, bireyin her yönüyle gelişimini destekleyen davranış değişikliklerini mümkün kılabilmektedir.¹⁸

Bu doğrultuda, insanın gelişimi fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki boyutları içerir. Bu gelişim boyutları birbirleriyle etkileşim içindedir; bazıları kalıttan, bazıları çevresel etkenlerden, bazıları ise her ikisinden etkilenir. Özellikle eğitimde önemli bir gelişim noktası olan kişilik, hem kalıttan hem de çevresel etmenlerden etkilenir.¹⁹ Kişiliğin ileride alacağı biçimi belirlemede çevrenin önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Davranışçı okul psikologlarına göre, insanın doğası esnek ve çevresine bağlı olarak şekillenir.²⁰ Bu nedenle, çocuğun yetiştirilmesinde temel amaç, sağlıklı bir kişilik oluşturmaktır. Kişilik, bir kişinin duygu ve davranış özelliklerinin birleşimidir. Her çocuk, kendi kişiliğini geliştirmek için başta aile, okul ve toplum olmak üzere çevresel etkenler ve fitri faktörlerle etkileşimde bulunur. Bu etkileşimin temeli, genellikle ilk beş altı yıl içindeki ilk çocukluk dönemine dayanır.²¹

İslami eğitim, dünya ve ahiret mutluluğunu iki temel hedef olarak belirleyerek, eğitim sürecini çekirdekten başlatırken her aşamada sevgi, saygı ve içtenlik ilkelerini esas

¹⁷ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Yelken Tepe Yayınları, 1979), 12.

¹⁸ Şerife Işık Terzi, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Pegem Akademi, ts.), 290.

¹⁹ Ayça Çamlıbel İrkin, *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri* (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Ankara, 2012).

²⁰ Yıldız Kuzgun, "Kendini Gerçekleştirme", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 10 (1972), 172.

²¹ Celal Kırcı, "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1996), 42.

almıştır. Bu bağlamda, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şu öğüdü vermiştir: "Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz; kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız".²² Bu sözler, çağdaş eğitimde temel alınan ilkelerin aslında Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yüzyıllar önce uygulandığını ve önerildiğini gösterir.

2.2. Çocukluk Evreleri ve Din

Din duygusu, yüce ve aşkın duygular arasında yer alan fitrî bir duygu olarak kabul edilir.²³ Bu, yaratılıştan gelen ortak ve genel bir niteliktir. Birey, doğuştan itibaren Allah'a inanmaya eğilimlidir ve dini inancı kabullenmeye uygun bir yaratılışa sahiptir.²⁴ Psikolojik ve pedagojik araştırmaların bulguları da bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, çocuk psikolojisi üzerine yapılan çalışmalar, çocuğun ruhsal olarak dine yabancı olmadığını göstermiştir. Fakat doğuştan gelen bu potansiyel dini duygunun şekillenmesi ve gelişmesi, çevrenin büyük ölçüde etkisi altındadır. Çocuğun bulunduğu çevrenin özellikleri, dini duygunun ne zaman ve nasıl uyanacağını etkileyebilir.²⁵ Genellikle dindar bir çevrede yetişen çocuklarda, dini duygunun belirmesi daha erken yaşlarda gerçekleşebilir.

Bebeklik evresi, dini açıdan gözle görülecek belirtilerin olmadığı ve dini tezahürlerin pek rastlanmadığı bir evredir. Bu dönemde, dini gelişim duygularla kısıtlıdır. Din duygusu, temel duygular olan güven, sevgi ve bağlanma üzerinde yükselir ve evrensel bir duygu olup bir yaratıcı düşüncesine ulaşmayı kapsar. Bilimsel araştırmalar, çocuğun dış etkilere ve deneyimlere karşı dini olarak yetenekli ve hazır olduğunu göstermektedir.²⁶

İlk çocukluk evresinde, çocuk birkaç kelimelik cümlelerle öğretilen dini kavramları konuşabilir, fakat bu kavramlar henüz tam anlam taşımamaktadır. Daha sonra, çocuğun çevresi genişledikçe dini tezahürler daha belirgin hale gelir. Çocuk, aile bireylerinin ibadet ve dini davranışlarını taklit eder, onların dini yaşantılarından referans alır. Bu süreç,

²² Buhârî, *el-Câmi'us-sahîh*, İlim, 13/6089.

²³ Nurettin Topçu, *Değerler Psikolojisi* (İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959), 52,81.

²⁴ Muhammed Kutub, *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdler* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1987), 289-290.

²⁵ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012), 44.

²⁶ Yurdagül Mehmetoğlu, *Erken Çocuklukta Din ve Ahlak Gelişimi*, *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003), 350.

çocuğun dini hayatının oluşmasında önemlidir. Çocuk, bu dönemde dini kavramlar hakkında sorular sormaya başlar ve bu sorulara cevap arar. Ancak, henüz tenkit özelliği gelişmediği için çocuk, kendisine anlatılanları kabul eder.²⁷

Son çocukluk evresine gelindiğinde, çocuğun çevresi genişler ve bilinçli bir din anlayışı ortaya çıkar. Bu dönemde çocuk, bilinçli ve realist bir şekilde dinle ilgilenir. Akli ve ruhi gelişimi paralel olarak dini inanca olan ilgisi de artar. Soyut düşünme yeteneği geliştikçe, çocuğun din anlayışı sembolik ve soyut bir hal alır. Aynı zamanda, bu dönemde çocuk, ahlaki konuları daha iyi anlamaya başlar ve düşünceleri sorgulayıcı bir hal alır.²⁸

Çocuğun dini gelişiminde ailenin etkisi oldukça büyüktür. Aile bireylerinin dini tutumları ve davranışları çocuğu etkiler. Fakat çocuğun çevresi genişledikçe, aileye olan bağlılık azalır ve çocuk, öğretmenini örnek alır. Öğretmenin tutumları ve dinle ilgili sözleri, çocuğun dini gelişimi üzerinde önemli bir rol oynar. Bu dönemde çocuk, okuduğu kitaplardan edindiği bilgilerle din bilincini şekillendirir ve vicdanını geliştirir. Bu nedenle, çocuğun vicdanının uyandırılması ve geliştirilmesi, eğitimle ilgili önemli bir sorumluluktur.²⁹

3. Ayet ve Hadislere Göre Çocuk Yetiştirme

İslam dinine göre çocuk Allah'ın kulları arasından dilediğine bahşettiği bir lütuf ve ihsandır. Bu minvalde Allah Kuran'ında mealen; "Göklerin ve yerin mülkü (hükümrânlığı) Allah'ındır. O, dilediğini yaratır. Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir. Yahut o çocukları erkekler, dişiler olmak üzere çift verir, dilediği kimseyi de kısır yapar. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla bilendir, hakkıyla gücü yetendir." Buyurmaktadır.³⁰

İnsan cihetinden bakarsak evlat sahibi olmak şüphesiz büyük bir saadet ve mutluluk kaynağıdır. İnsanlar fıtratları gereği evlenirler ve çocuk sahibi olmak isterler. Bu tabiatı gereği insanın en temel ihtiyaçlarından. Allah yüce kitabında peygamberlerini Saalih evlatlarla müjdelemiş ve gönüllerini bu nimetle hoşnut kılmıştır.³¹

²⁷ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 76,85.

²⁸ Hans Zulliger, *Çocuk Vicdanı ve Biz Çev. Kamuran Şipal* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1996), 17.

²⁹ Habil Şentürk, *Din Psikolojisi* (Konya: Esra yayınları, 1997), 102-103.

³⁰ eş-Şûrâ 42/50.

³¹ Bk. el-Hicr 15/51-54; es-Sâffât 37/101-102; Meryem 19/7.

Elbette bu saadet ve mutluluk kaynağı insanı kibre sevk etmemeli, büyüklenme ve gururlanma hastalığına duçar etmemelidir. Allah bununla ilgili de kullarını ikaz etmekte ve onları doğru olan yola davet etmektedir. “Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır.”³² Burada ki önemli olan nokta şudur, kişi mal ve servet sahibi olmakla; çocuk ve eşleriyle kalabalık bir nüfusa malik olmakla Allah’ı, Peygamberini ve ahret gününü unutmamalı; yanlış, haram ve zulme rağbet göstermemelidir. Çocuk sahibi anne ve baba açısından hem büyük bir sevinç hem de büyük bir imtihandır. Kul, mükellef olduklarını unutmamalı; asli vecibelerini aksatmamalıdır. Nitekim Allah yine Kuran’ında; “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesata uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah’tan, peygamberinden ve O’nun yolunda cihat-tan daha sevgili ise artık Allah’ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah, fasık topluluğu doğru yola erdirmez.” buyurmaktadır.

Allah (c.c.) kitabında dünya hayatı hakkında, onun mahiyeti ve tehlikeleri açısından gerekli uyarıları yapmış ve kullarını gafletten salim olmaları hususunda çok kez uyar-mıştır. Dünyanın oyun ve eğlence yeri olduğu, insanların orayı birbirlerine dünya malı, mesken ve ziynetleri ile övünme yeri olarak gördüğü hususunda ikaz etmiştir.

Çocuk dünyanın en güzel duygusu olduğu gibi aynı zamanda imtihan vesilesidir. Burada anne ve babaya düşen en büyük görev şüphesiz evladını Allah’ın rızasını kazan-dıracak şekilde onun talim ve terbiyesi ile meşgul olarak büyütme-dir.

Bu hususta en önemli örnek İslam Peygamberinin hayatıdır. Peygamber Efendi-miz gerek çocuklarına ve gerekse de torunlarına karşı derin bir muhabbet ve sevgi bes-lemiş, onların her hallerini hoşgörü ile karşılamış, talim ve terbiyelerine özen göstermiş-tir. Çocuklar, dünyaya geldikten sonra gerek beslenme ve ihtiyaçlar hususunda gerekse de eğitimleri açısından bir mürebbiye, ebeveyne muhtaç olduğundan onlar akıl baliğ oluncaya dek Allah katında mükellef değillerdir. Bu muafiyet çocuklar ile birlikte mec-nunlar (Deliler) ve uyuyan kişilerden de kaldırılmıştır. Burada esas olan şey şudur. Ne yaptığını bilecek yaşa gelmesidir.

4. Hz. Peygamber ve Çocuk Eğitimi

³² Bk. el-Enfal 8/26.

Hz. Peygamber (sav), İslam dininin geniş kitlelere ulaşması için çaba sarf etmekle birlikte inanan bireylerin ve onların çocuklarının eğitime de önem vermiştir. Kendisi, çocukların eğitim-öğretimi konusunda kendi uygulamalarını hayata geçirmiş ve bu konuda talimatlar vermiştir.³³

Hz. Peygamber'in (sav) çocuklarla ilişkilerine dair hususlara bakıldığında, her fırsatta genç kalplerine İslam inancını aşılamaya çalıştığını görmekteyiz. Hatta konuşmaya yeni başlayan çocuklara bile imanla ilgili kelimeleri ve cümleleri tekrarlattığını söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber (sav), çocuklara iman esaslarını öğretirken sadece kabule çağırarak kalmayıp, onların yaşlarına uygun olarak zamanla gelişen Allah'a olan imanlarını güçlendirecek ve fikri temellerini inşa edecek uygulamalara da başvurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.), insanlara örnek olacak bir ibadet hayatına sahip olmanın ve çocukların ibadet eğitimine önem vermenin sebepleri arasında, İslam dininde ibadetin önemli bir yer tutmasının yanı sıra, ibadetin sadece bilgi değil davranış boyutunu da içermesini sayabiliriz. Buradaki hedef, ibadetlerini yerine getiren bireylerin yetiştirilmesidir; bu nedenle sadece ibadetlerin ne olduğunu ve nasıl yapıldığını bilen bireyler yetiştirmek, amacımıza ulaşmamıza yardımcı olmaz. Bu doğrultuda Hz. Peygamber (s.a.v.), ibadetle ilgili bilgileri öğretmenin ötesinde, kendi ibadetlerini yerine getirerek çevresine örnek olmuş ve çevresindeki insanların da ibadetlerini yerine getirmelerini teşvik etmiştir.

Kuşkusuz, insanların İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'den faydalanabilmeleri için, bu kutsal kitabı sıkça okumaları ve anlamaları önemlidir. Bu nedenle, Hz. Peygamber, herkesin, genç olsun yaşlı olsun, Kur'an-ı Kerim'i okuması için büyük çaba sarf etmiştir. Elbette çocukların da Kur'an'ın bilgisinden ve manevi zenginliklerinden mahrum kalmamaları için her türlü çareye başvurulmuştur. Hadislerde çocukların Kur'an okumasına dair anlatılanlar ve Hz. Peygamber'in Bedir esirleri arasından okuma

³³ İsmail Sağlam, "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002), 168.

yazma bilenleri fidye olarak kabul etmemesi, bunun yerine Müslümanların çocuklarından on kişiye okuma yazma öğretmelerini tercih etmesi, çocukların okuma (ve dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'i okuma) becerilerine ne kadar önem verildiğini göstermektedir.³⁴

Hiz. Peygamber, çocukların iman ve ibadet eğitimlerinin yanı sıra temel alışkanlıklarını kazanmalarına da önem vermiş ve rehberlik etmiştir. İnsan organizmasının beslenmeden yaşayamayacağını, dolayısıyla beslenmenin sadece yaşamın bir parçası olmamakla kalmayıp aynı zamanda sağlık ve görgü kurallarıyla yakından ilgili olduğunu ifade etmiştir. Hiz. Peygamber'in bu konuda birçok öneri ve uygulamada bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan bazıları şunlardır: yemek öncesinde ve sonrasında ellerin yıkanması. Yemeğe besmele ile başlanıp yemeğin dua ile bitirilmesi. Sağ elle, önünden ve tabağın kıyısından alınması, ellerin sağa sola dayanmaması, yüzükoyun yatarken yenilmemesi, suyun üç so-lukta içilmesi, sofraya konan yemeğin hoşla gitmese dahi tenkit edilmemesi, ekmeğın küçük parçalara bölünmesi, yemekten sonra kırıntı dökülmemesi ve israftan kaçınılması, kokulu gıdaların çiğ olarak yenilip çevrenin rahatsız edilmemesi gibi ilkelerdir.³⁵

Çocuklara kazandırılacak bir diğer önemli alışkanlık da düzenli uykudur. Hiz. Peygamber'in çocuklarla ilgili hadislerden anladığımıza göre, çocukların gerektiğinde gündüz uykularını almaları, akşam yatarken ağız ve diş temizliklerini yapmaları gibi konulara da özellikle vurgu yapmıştır.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), çocuklara ayakkabıları düzeltmek, abdest için gerekli hazırlıkları yapmak, misafirlere içecek dağıtmak, mektup taşımak gibi sorumluluklar vermiştir. Bu sorumluluklar aracılığıyla çocukların sosyal hayatta aktif bir rol üstlenmeleri, bilgi ve beceri kazanmaları amaçlanmıştır. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara bu tür sorumluluklar vermek, onları onurlandırmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal hayata daha iyi hazırlanmalarını sağlar.

³⁴ Nedim Serinsu, "Kur'an'ı Gençlerimize Nasıl Anlatalım", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu*, (2000), 315.

³⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-şahîh* (Kahire, 1937), Et'ime 39.

Tüm bu hususlardan yola çıkarsak; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çocuklara yönelik davranışlarının sadece çocukları sevmekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda psiko-sosyal gelişimlerini destekleme, kişilik kazandırma, zihinsel ve diğer gelişimlerini sağlama gibi pedagojik ve psikolojik hedefleri de içerdiği. Yalnızca çocukların ruhsal ve sosyal gelişimlerini değil, bedensel gelişimlerini sağlayacak önerilere de hadislerde yer aldığını görmekteyiz.

5. Eğitimde Ailenin Önemi

Aile toplumun en temel yapısıdır. Onun varlığı toplumun sağlıklı bir biçimde yaşaması ve ayakta durması anlamına gelmektedir. Çocuk, hayatında en silinmez izleri ve bilgileri öğrendiği yaş dönemi ailesinin yanında olduğu dönemdir. Bu dönemde öğrenilen bilgi kolay sökülüp atılmaz. Onun için ailenin en çok üzerinde durması gereken husus çocuğun eğitimidir. Kuran'a göre ailede olması gereken en önemli özellik sevgi ve merhamettir.³⁶

Burada sevgi insanlara karşı muhabbet, ilgi, hoşgörü gibi müspet davranışları eğitim ise daha genel bir ifadeyle insanın yaşamı boyunca edineceği ahlaki tutumları, pozitif ilimleri, kültürü, yaşam felsefesini ifade etmektedir.³⁷ Çocuk sevgi ve eğitiminin temelini aldığı aile ortamından beslenir. Daha sonra okul ile bu eğitim sosyalleşme sürecine evrilir. Okul ortamı çocuğun aileden aldığı temelin üzerine inşa edilir.

İslam'a göre, çocuklar Allah'ın anne-babalara ve topluma bahsettiği bir nimet ve hayatın süsüdür; aynı zamanda bir sınavdır. Dünyaya bilgisiz bir şekilde gelen çocukları hayata hazırlamak ve dinlerini öğretmek, anne-babanın sorumluluğundadır. Çocuklar, dünya hayatının süsü olmalarının yanı sıra, dünya hayatının geçici olduğunu anlamalı ve önemli olanın ahrete hazırlık olduğunu bilmelidir. İslam'a göre, aile kutsaldır ve çocuk eğitimi en etkili şekilde aile kurumu içinde gerçekleşir. Dolayısıyla, çocuklar hem dünya hem de ahiret hayatına hazırlanmalıdır.³⁸

³⁶ Bk. er-Rûm 30/21.

³⁷ Mehmet Aydın, "Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021), 55.

³⁸ Aydın, "Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar", 56.

Kuran'da çocukların eğitimi ile ilgili; "Ey inananlar! Kendinizi ve ehlinizi cehennem ateşinden koruyunuz." Ayeti ile ailenin çocuk üzerinde sorumluluğunun önemine dikkat çekilmiştir.

Sonuç

Çocuk, yaşamın başlangıcında henüz belirgin bir biçim almamış olup, hem iyiliğe hem de kötülüğe eğilimli bir potansiyele sahiptir. Çocuğun gelecekteki kaderi, başta anne ve baba olmak üzere çevresinden aldığı eğitimle belirlenebilir; bu eğitimle kâmil bir insan olabileceği gibi, düşük bir hayvan seviyesine hatta daha alt seviyelere düşebilir. İslam dini, çocuğun eğitimine büyük önem verir ve bu süreç çekirdekten yetiştirme anlamına gelir. Bu noktada, çocuğun fitratını ve beşerî özelliklerini göz önünde bulundurur. Bu sayede, dini eğitimden beklenen dünya ve ahiret mutluluğu gerçekleştirilebilir. Din duygusu, yüce ve aşkın duygular arasında yer alır ve olumlu bir temel oluşturmak için iyi bir çevre ve ailenin etkisiyle erken yaşlardan itibaren gelişebilir. Bu kapsamda gerçekleştirilen çocuğun dini eğitimi, gelecekte yürütülecek olan daha kapsamlı dini eğitime temel oluşturur.

Sağlıklı bireylerin toplum kalkınmasında oynadığı kilit rolü göz önünde bulundurmak, toplumu oluşturan bireylerin sadece fiziksel sağlıkları değil, aynı zamanda ruh sağlıklarının da önemli olduğunu bilmek kaçınılmazdır. Ruh sağlığına sahip bireyler, kendilerini tanıyan, işlerinde başarılı, sosyal ilişkilerinde etkili iletişim kurabilen ve mutlu olma yollarını bilen kişilerdir. Bu özelliklere sahip olmak için temelde ailenin rolü büyüktür. Çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi, büyük ölçüde anne-baba kişilik yapılarına dayanmaktadır.

Anne-baba olmak, biyolojik bir olgu olmakla birlikte bilinçli bir şekilde yapılan bir görev ve sorumluluktur. Çocuk yetiştirmek, onları eğitmek, onlara iyi bir terbiye ve ahlak bırakmak, anne-babanın çocuklarına en değerli mirası olarak kabul edilmelidir.

İslam'ın bu konuda anne-babalara yüklediği sorumluluklar vurgulanarak, bu görevin tesadüfî bir şekilde değil, bilinçli olarak yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Anne-baba olacak kişilerin evlilik öncesi ve sonrası gerekli tedbirleri alması, bilgi sahibi olmaları ve çocuk yetiştirmeye dair bilinçli bir şekilde hareket etmeleri oldukça

önemlidir. Bilinçli bir anne-baba, çocuklarını topluma ve ailelerine faydalı, sağlam karakterli bireyler olarak yetiştirmek için çaba sarf eder.

İslam eğitimcileri, eğitimin doğumla birlikte, hatta daha öncesinden başlaması gerektiği konusunda genel bir görüş birliği içindedirler. Bu görüş, bir yandan ana babanın ahlaki ve düşünsel yapılarının çocuğun eğitiminde büyük bir etki gücüne sahip olmasına dayanırken, diğer yandan çocuğun esnek bir tabiata sahip olup iyi veya kötü her türlü dış etkiye açık olması üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda, çocuğu sağlıklı, ahlaklı ve dindar bir birey olarak yetiştirmek, onun eğitimine çok erken yaşlardan itibaren ciddi bir şekilde odaklanmakla mümkündür. Bebeklik döneminden itibaren uygulanan alıştırmalar, çocukta sağlam bir ahlaki yapı oluşturmayı hedeflemelidir. Bu süreçte davranış eğitimi, her şeyden önce önem kazanır. Küçük yaşlarda çocuktaki yanlış davranışların engellenmesi durumunda, ileri yaşlarda telafi edilmesinin imkânsız olduğu genel kabul görmektedir.

İslam eğitimcileri, çocukların eğitim ve öğretiminde özellikle vurguladıkları iki temel prensibe büyük önem atfetmişlerdir. İlk olarak, çocuğun gelişim aşamalarının dikkate alınması ve her aşamanın özelliklerine uygun bilgi ve davranışların aşamalı bir şekilde kazandırılması gerektiğidir. Bu, özellikle çocuğun utanma duygusunun uyanmasına verilen önemle açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Müslüman eğitimciler, utanma duygusunun, akıl ve vicdanın gelişiminin bir belirtisi olduğunu düşündükleri için çocuğun temyiz çağı olarak adlandırılan bu dönemde gelişimini dikkatle gözlemlemeli ve kontrol altında tutmalıdırlar.

Çocukların eğitim ve öğretiminde ikinci önemli nokta ise bireysel farklılıkların titizlikle korunması ve her çocuğa kendi yeteneklerine uygun bilgi ve davranışların kazandırılmasıdır. Çocuktan, kabiliyetinin dışında veya üzerinde bir görev üstlenmesi istendiğinde normal başarı düzeyine ulaşması beklenemez. İbn Kayyım, çocuğa yetenekleri dışında bir sorumluluk yüklemenin, onu yorucu bir deneyime sokmanın ve aslında kabiliyetlerine uygun olmayan konularda da başarısız hale getirmenin başka bir sonuç doğurmayacağını belirtir.

Küçük yaşlardan itibaren çocuklarda imanla birlikte ibadet şuurunun geliştirilmesi gerektiği de vurgulanır. Namaz öğretilmeli ve aile reisi tarafından sürekli bir örnek teşkil edilmelidir, çünkü bu konuda Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilen bir husustur. Küçük çocuklara namaz dışındaki ibadetlerle ilgili bilgi verilmesi ve uygun olanlarının zaman zaman pratiğe dökülmesi, onların gelecekteki dini yaşamları için büyük bir öneme sahiptir. Hz. Peygamber dönemindeki uygulamaların da bu yönde olduğu anlaşılmaktadır.

Her durumda, çocuğun ruhsal ve fiziksel özellikleri göz önünde bulundurularak ona yaklaşılmalı, dinen yükümlülük çağında olmadığı göz önünde bulundurularak eksikleri ve hataları olumlu bir şekilde düzeltilmelidir. İslam eğitimi, tedricilik, sevgi ve ikna gibi pedagojik metotları temel alarak çocuğun anlayabileceği ve olumlu bir şekilde yanıt verebileceği bir yaklaşım benimsemektedir. Çağdaş pedagoji ilkelerine göre korkutucu, ürkütücü veya emredici tutumlar, çocuk için anlaşılabilir ve olumsuz etkilidir. Çocuğun, sevgiye, iyi örneklemelere, açıklamalara ve doğru bilgilere ihtiyaç duyduğu unutulmamalıdır. Bu unsurların uygun bir şekilde uygulanması, çocuğun dinî eğitim ve öğretiminde başarıya ulaşmasını sağlayacaktır.

Çocuklarımızın gelişimiyle ilgilenmek kadar, onlar için yapılacak hayırlı dualar da büyük öneme sahiptir. Onların yaramaz davranışları karşısında öfkeye kapılmaktan kaçınılmalı ve kötü sözler sarf etmekten uzak durmalıyız. Bu ilke, çocukların cinsiyeti, yaşları, biyolojik ya da üvey olmaları gibi faktörlerden bağımsız olarak geçerlidir. Anne-baba olarak, maddi konularda olduğu gibi sevgi, ilgi ve şefkat gibi manevi alanlarda da tüm çocuklara adaletli davranmalıyız.

Ayrıca, Peygamberimiz çocukların akşam karanlığında dışarıda olmalarının sakıncalı olduğunu ifade etmiş ve bu konuda aileleri uyararak güvenliklerini sağlamalarını nasihat etmiştir. O, büyüklerin çocuklarına vaad ettikleri şeylerin gerçekleştirilebilir olması gerektiğini vurgulamış, böylece sözlerinde durarak çocuklarına örnek olmalarını öğütlemiştir. Ahde vefa konusunda sorumluluk sahibi olmanın önemine vurgu yaparak ebeveynlere rehberlik etmiştir.

Kaynakça

- Arvas Balcı, Fatma. "Aile, Değerler ve Din: Teorik Bir Yaklaşım". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020).
- Aydın, Mehmet. "Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar". *Çocuk ve Medeniyet Dergisi* 6/12 (2021).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'us-sahîh*. Dâru Tavki'n-Necât: Muhammed Züheyr b. Nasr, 2001.
- Cüceloğlu, Doğan. *İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Çamlıbel İrkin, Ayça. *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri*. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Ankara, 2012.
- Dollahite, David C. - Marks, Lorien D. "A Conceptual Model of Family and Religious Processes in Highly Religious Families". *Review of Religious Research* 50/4 (2009).
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları, 1979.
- Işık Terzi, Şerife. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi, 2015. Basım, ts.
- İbn.Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed. *Sünen-i İbn Mâce*. Dâr-i İhyâ, 1952.
- Kırca, Celal. "Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1996).
- Kutub, Muhammed. *İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdlere*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1987.
- Kutupyıldızı, M. İsmail. "Türkiye Geleneğinde Aile Tahlili Ve Evlilik Sanatı". *İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları*.
- Kuzgun, Yıldız. "Kendini Gerçekleştirme". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* 10 (1972).
- Mehmetoğlu, Yurdağül. *Erken Çocuklukta Din ve Ahlak Gelişimi", Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*,. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. 5 Cilt. Mısır: y.y., 1955.
- Sağlam, İsmail. "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11/2 (2002).
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Serinsu, Nedim. "Kur'an'ı Gençlerimize Nasıl Anlatalım". *Gençlik Dönemi ve Eğitimi Sempozyumu*.

- şentürk, Habil. *Din Psikolojisi*. Konya: Esra yayınları, 1997.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *el-Câmi' u'ş-şahîh*. Kahire, 1937.
- Tongar, Hatice Kübra. *Fitrat Pedagojisi*. İstanbul: Hayy Kitap, 1. Basım, 2015.
- Topçu, Nurettin. *Değerler Psikolojisi*. İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959.
- Uysal, Veysel. "Geleneksellik-Çağdaşlık Bağlamında Türkiye'de Dindarlık ve Kadın". *İstanbul: Dem Yayınları*.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuğunuzun İlk Altı Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 11. Basım, 2020.
- Zulliger, Hans. *Çocuk Vicdanı ve Biz*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1996.
- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.